

УДК 39:001.891:378.4(477.83-25)(092)“19”

СТЕПАН МАКАРЧУК І ТЯГЛІСТЬ ТРАДИЦІЇ ЕТНОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Роман ТАРНАВСЬКИЙ,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра етнології,

вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна

У пропонованій статті розкрито тяглість традиції етнологічних студій у Львівському університеті на прикладі постатей трьох видатних українських етнологів – Романа Гарасимчука (1900–1976), Катерини Матейко (1910–1995) та Степана Макарчука (1930–2014). Р. Гарасимчук та К. Матейко – студенти кафедри етнології Університету Яна Казімежа у Львові, були найвідомішими представниками-українцями етнологічної школи професора Адама Фішера, учня першого завідувача кафедри етнології Львівського університету Станіслава Цішевського (1910–1912). Натомість С. Макарчук як учений-етнолог сформувався у першій половині 1960-х років в Українському державному музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР, у часи праці там К. Матейко та Р. Гарасимчука. Тож автор наголошує, що сучасна кафедра етнології Львівського національного університету імені Івана Франка, заснована 1995 р. С. Макарчуком, має безпосередній зв'язок із попередніми народознавчими кафедрами Львівського університету за схемою “вчитель – учень”.

Ключові слова: кафедра етнології, Львівський університет, Степан Макарчук, Катерина Матейко, Роман Гарасимчук, Адам Фішер, Станіслав Цішевський.

Українську етнологічну науку другої половини ХХ – початку ХХІ ст. неможливо уявити без постаті Степана Арсентійовича Макарчука (1930–2014). Особлива заслуга професора у тому, що він зумів відродити етнологічні студії у Львівському університеті, заклавши тим самим підвалини для перетворення навчального закладу в один з провідних етнологічних центрів України.

Доля Степана Арсентійовича завжди перетиналась із народознавчою проблематикою. Уперше – на історичному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка, де він навчався впродовж 1951–1956 рр. У своїх спогадах професор писав:

Десь із другого курсу всіх студентів поділили на спеціалізації. Мене записали чи сам записався на спеціалізацію історії південних і західних слов'ян. Саме тоді була створена однойменна кафедра, яку очолив професор Д. Л. Похилевич. При кафедрі діяв студентський науковий гурток, яким на другому та третьому курсі керував професор. Я працював над темою “Косова битва в сербських народних піснях”. Опрацьовував публікації сербського фольклору в перекладах і в оригіналі. Деякі фрагменти пісень перекладав українською. Написав доповідь і виголосив її на засіданні гуртка. [...] Та доповідь була моїм першим прилученням до етнографії¹.

---

¹ Степан Макарчук, *Побачене, почуте, пережите: мемуарні мініатюри*, ред. Роман Тарнавський (Київ: Атіка, 2015), 95.

Через декілька років після закінчення університету С. А. Макарчук став науковим співробітником (1959–1963), згодом – завідувачем відділу етнографії (1963–1965) Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР у м. Львові (УДМЕХП, нині – Інститут народознавства НАН України) – однієї з провідних наукових установ України в ділянці народознавства. Серед її працівників були такі відомі вчені, як Катерина Матейко та Роман Гарасимчук, науковий світогляд яких формувався ще у міжвоєнний період під впливом народознавців Львівського університету та Наукового товариства імені Шевченка. Під час роботи в УДМЕХПі, під керівництвом його директора Юрія Гошка, С. А. Макарчук працював над кандидатською дисертацією про побут робітників Прикарпаття. Весною 1964 р. у київському Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (нині – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України) він склав кандидатський іспит зі спеціальності (Степан Арсентійович відзначав, що головою екзаменаційної комісії був Максим Тадейович Рильський, тож йому пощастило поспілкуватися з цим видатним поетом та народознавцем). 30 жовтня того ж року С. А. Макарчук успішно захистив кандидатську дисертацію (через двадцять років – у 1985 р., на підставі праці на стику історії та етнології – присвяченій етносоціальному розвитку та національним відносинам на західноукраїнських землях, С. А. Макарчук став доктором історичних наук)². Степан Арсентійович згадував:

Пам'ятаю, що під час роботи у музеї (Державному музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР. – Р. Т.) почув від К. І. Матейко одну розповідь про професійну властивість етнографа, а власне про те, що він, почавши працювати на ниві етнографії, уже до кінця свого життя не зможе назавжди порвати з етнографічною наукою. У 1965 р. мені довелося перейти з УДМЕХПу на іншу роботу. Проте через двадцять з лишком років знову повернувся до етнографії. Отже, і мій досвід ніби підтвердив, що Катерина Іванівна казала правду³.

У 1988 р. як декан історичного факультету С. А. Макарчук ініціював впровадження до навчального процесу в Університеті курсу етнографії України, що сприяло перетворенню кафедри історії УРСР у 1989 р. на кафедру історії та етнографії України (її очолював Степан Арсентійович). У розвитку народознавства у Львівському університеті ця подія є віховою. Адже з 1947 р. – від часу ліквідації кафедри фольклору й етнографії, лекційні курси, присвячені етнографії українців, у навчальному закладі не читали (викладали лише курс загальної етнографії). У 1995 р. кафедру історії та етнографії України розділили на три кафедри: кафедру давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін (нині – кафедра давньої історії України та архівознавства), кафедру новітньої історії України та кафедру етнології. Останню очолив С. А. Макарчук,

² Степан Макарчук, *Побачене, почуте, пережите: мемуарні мініатюри*, 141–165.

³ Там само, 210.

доклавши багато зусиль для її перетворення на потужний етнологічний центр. У 2001 р. Степан Арсентійович передав керівництво кафедрою етнології Роману Броніславовичу Сілецькому, залишившись викладати на ній на посаді професора⁴.

Якщо зробити екскурс в історію кафедри етнології Львівського університету, варто відзначити, що перша кафедра етнології (саме під такою назвою) діяла тут у 1910–1912 рр. під керівництвом Станіслава Цішевського⁵. Студентом цього польського етнолога був Адам Фішер, який очолював кафедру етнології Львівського університету впродовж 1924–1939 рр.⁶ Серед найкращих студентів А. Фішера були К. Матейко та Р. Гарасимчук, з якими, як уже зазначалося, С. А. Макарчук працював в УДМЄХПі. Тож постать Степана Арсентійовича стала тією ланкою, яка поєднала історичну традицію етнологічних досліджень у Львівському університеті від початку ХХ ст. до сьогодення.

***

Роман Гарасимчук та Катерина Матейко добре відомі в українській етнологічній науці, адже ці вчені стали напереввершеними знавцями багатьох ділянок української народної культури: Р. Гарасимчук – народної хореографії українців Карпат та гуцульського полонинського пастівництва, К. Матейко – українського традиційного одягу, народної кераміки та іграшки. Упродовж другої половини ХХ ст. життя Р. Гарасимчука та К. Матейко було пов'язане з Українським державним музеєм етнографії та художнього промислу АН УРСР – тодішнім провідним львівським народознавчим осередком, який об'єднав потужний науковий колектив учених-народознавців. На відміну від багатьох з них, Р. Гарасимчук та К. Матейко мали професійну етнологічну підготовку, здобуту на кафедрі етнології та в Етнологічному інституті Львівського університету в міжвоєнний період, проте на різних його етапах: Р. Гарасимчук – у другій половині 1920-х, а К. Матейко – упродовж 1930-х років. Тобто їхні університетські студії охопили фактично увесь період існування етнологічних підрозділів Львівського університету, очолених професором Адамом Фішером (кафедра етнології та Етнологічний інститут під його керівництвом розпочали діяльність у 1924 р. й були ліквідовані 1939 р.).

Роки навчання Р. Гарасимчука та К. Матейко у Львівському університеті (тодішня офіційна назва – Університет Яна Казімежа у Львові) припали на період припинення його бойкоту українськими студентами (тривав упродовж 1919–1925 рр. через антиукраїнську політику Другої Речі Посполитої в освітній сфері). Тож з другої половини 1920-х років кількість студентів-українців у навчальному закладі відчутно зросла. Це стосується й спеціальності “Антропология, етнологія,

⁴ Степан Макарчук, *Побачене, почуте, пережите: мемуарні мініатюри*, 209.

⁵ Докладніше див.: Роман Тарнавський, “Станіслав Цішевський: життєпис, наукові праці та педагогічна діяльність,” *Народознавчі зошити* 2 (2013): 279–288.

⁶ Докладніше див.: Roman Tarnawski, “Adam Fischer jako student i wykładowca Uniwersytetu Lwowskiego,” w *Adam Fischer*, red. Piotr Grochowski i Adrian Mianeki (Toruń; Wrocław: PTL, 2015), 7–21.

праісторія” гуманітарного факультету. Впродовж другої половини 1920-х – 1930-х років тут навчалася низка студентів-українців, які згодом стали провідними українськими народознавцями (крім Р. Гарасимчук та К. Матейко, це – Ірина Гургула, Любов Суха, Антін Будзан та ін.).

Викладання етнологічних дисциплін у 1920–1930-х роках у Львівському університеті забезпечував професор кафедри етнології Адам Фішер та його асистенти – Альфред Бахман (1920-ті роки) і Ян Фальковський (1930-ті роки). Крім лекцій, А. Фішер проводив студентам практичні заняття двох категорій: нижчої (етнологічні вправи) та вищої (етнологічний семінар). На етнологічних вправах студенти виголошували реферати, присвячені певним дискусійним питанням, знайомилися з методологією етнологічної науки. Тематика семінарських занять стосувалася переважно “етнографії Польщі* на тлі слов’янської етнографії”. Учасники семінару виконували обов’язкові вправи, а також у його межах працювали над магістерськими (з кінця 1920-х років) та докторськими роботами (багато з них згодом були опубліковані як статті чи книжки). Тематика цих робіт стосувалася як проблем загальної етнології, так й “етнографічних монографій” – комплексних праць про населення певної, порівняно невеликої території (одного села чи повіту) та його традиційну культуру⁷.

Після цієї загальної характеристики підготовки народознавців в Університеті Яна Казімежа у Львові, докладніше зупинимося на студентських роках Р. Гарасимчука та К. Матейко.

Роман Володимир Гарасимчук народився 12 січня 1900 р. у с. Купновичі Старі (нині с. Купновичі Самбірського р-ну Львівської обл.) у сім’ї священика Петра Гарасимчука. Дитинство Романа пройшло у с. Млинах Яворівського повіту (нині Ярославського повіту Підкарпатського воєводства Польщі), куди переїхали його батьки. Саме у Млинах Р. Гарасимчук закінчив початкову школу, після чого, з 1911 р. здобував гімназійну освіту спершу в Яворові, а згодом – у Перемишлі. Після розпаду Австро-Угорської імперії восени 1918 р., він служив в Українській Галицькій Армії, у лавах якої брав участь у національно-визвольній боротьбі українців 1917–1920 рр. Зважаючи на військову службу, іспит на атестат зрілості майбутній народознавець склав лише 1920 р. У 1921–1925 рр. Р. Гарасимчук навчався у Львівській консерваторії. Можливо, що знання, набуті в цьому навчальному закладі, вплинули на вибір напряму його майбутніх досліджень. Хоча небезпідставна думка, що майбутній етнолог заздалегідь усвідомлював:

* Польщею, крім власне польських теренів, а також Західної Білорусі, А. Фішер уважав й українські етнічні землі, які в міжвоєнний період відомі як “Західна Україна”: з позиції історико-етнографічного районування України це – Західна Волинь (разом із Холмщиною), Західне Полісся (разом з Підляшшям), Західне Поділля, Опілля, Надсяння, Покуття, галицькі частини Бойківщини, Лемківщини та Гуцульщини.

⁷ Jan Falkowski, “Działalność Zakładu Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1924–1934),” *Lud* 32 (1933): 184–185.

без музичної освіти не зможе досягнути суті багатьох явищ української народної культури, яку хотів досліджувати⁸.

На гуманітарний факультет Університету Яна Казімежа у Львові Р. Гарасимчук вступив у 1925 р. Під час навчання, крім занять А. Фішера, він відвідував лекції та практичні заняття, які проводили музикологи Адольф Хибінський та Мар'я Щепанська, мистецтвознавець Владислав Подляха, філософи Мсціслав Варгенберг і Казімеж Твардовський, історики культури Казімеж Гартлеб, Станіслав Лемпіцький та Ришард Ганшинець, історики Константій Хилінський, Станіслав Закшевський, Тадеуш Сулімірський, Ян Птасьник, Францішек Буяк, Адам Шельонговський, Ольгерд Гурка⁹. Більшість цих учених завжди цікавилися й народознавчою проблематикою.

Так, завідувач кафедри та директор Інститут історії музики А. Хибінський та його асистент М. Щепанська відомі і як автори розвідок з музичної етнографії та фольклористики¹⁰. Класичний філолог Р. Ганшинець, який в університеті очолював кафедру та Інститут стародавньої культури (класичної філології III), був постійним дописувачем збірника “Lud” (автором статей, повідомлень, рецензій про народну культуру слов'ян)¹¹. До наукових інтересів відомого у майбутньому історика та археолога Т. Сулімірського, який у 1920–1930-х роках працював на кафедрі та в Інституті праісторії під керівництвом професора Леона Козловського, належали й етнографія та етнологія¹². Ф. Буяк, який очолював кафедру та Інститут соціально-економічної історії, був автором низки публікацій власне етнологічної тематики, засновником (поряд із антропологом Яном Чекановським та славістом Тадеушом Лер-Сплавінським) серії наукових праць “Львівська славістична бібліотека”, в якій друкувалися й народознавчі дослідження¹³. Завідувач кафедри та директор Інституту загальної історії Нового

⁸ Гарасимчук Роман (особова справа), 1950–1956, Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ імені Івана Франка), ф. Р-119, оп.1 о/с, спр. 4276, арк. 5–5 зв.; Христина Маковецька, “Той, хто “працював з серцем”,” *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1117–1118; Микола Моздир, “Вчений-народознавець,” *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1114.

⁹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп.1 о/с, спр. 4276, арк. 5–5 зв.; Маковецька, “Той, хто “працював з серцем”,” 1118.

¹⁰ Adolf Chybiński, “Etnografja muzyczna na III międzynarodowym kongresie muzycznym w Wiedniu (25–29 maja 1909),” *Lud. Kwartalnik etnograficzny, wydawany przez Towarzystwo Ludoznawcze we Lwowie* 16 (1910): 160–178; Adolf Chybiński, “Organizację prace nad melodjami ludowymi,” *Lud* 21 (1922): 29–39; Adolf Chybiński, “O źródłach i rozpowszechnieniu dwudziestu melodj ludowych na skalnem Podhalu,” *Kwartalnik Muzyczny* 17–18 (1933): 48–65; Marja Szczepańska, “Z folkloru muzycznego w XVII w.,” *Kwartalnik Muzyczny* 17–18 (1933): 27–34.

¹¹ Ryszard Ganszyniec, “Dr. Adam Fischer. Święto umarłych. Lwów 1923,” *Lud* 22 (1923): 150–153.

¹² Tadeusz Sulimirski, “Osadnictwo i ruchy etniczne a klimat,” *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* 3 (1934): 1–56; Tadeusz Sulimirski, “Rybołówstwo na Górnym Sanie,” *Lud* 31 (1932): 35–44.

¹³ Jan Czekanowski, *Wstęp do historii Słowian. Perspektywy antropologiczne, etnograficzne, prehistoryczne i językoznawcze* (Lwów: Nakł. K. S. Jakubowskiego, 1927) (Lwowska Biblioteka Sławistyczna, t. 3); Jan Czekanowski, *Zarys antropologii Polski* (Lwów: Nakł. K. S. Jakubowskiego, 1930) (Lwowska Biblioteka Sławistyczna, t. 11).

часу А. Шельонговський у 1914 р. читав у Львівському університеті відкриті лекції на тему “Життя в Польщі. Староп’ястівський період”, у яких розповідав про народну культуру поляків: календарну обрядовість (“запусти”, “дожинки”, “культ трав і колосся”), традиційне весілля, культ померлих і поминальну обрядовість, елементи родильної обрядовості, у т. ч. “пострижини” (“культ волосся”), типи слов’янських сільських поселень, традиційне будівництво поляків (його техніки, будівельний матеріал), сільське господарство (системи рільництва, орні знаряддя – рало, соху, плуг, з наголосом на історії їхнього поширення на польських землях), народне мистецтво, західноєвропейські впливи на культуру поляків тощо¹⁴. Тому ці викладачі Р. Гарасимчука, поза сумнівом, також сприяли його народознавчій підготовці.

Про навчання у Львівському університеті Р. Гарасимчук писав: *“Интересовали мене усі проблеми народної культури (матеріальної, духовної, суспільної) та музейної справи”*¹⁵. Тому він був постійним учасником етнологічного семінару, а з 1929/1930 навчального року співпрацював із Етнологічним інститутом стосовно видання збірника “Lud”. А. Фішер цінував Р. Гарасимчука, вбачаючи у цьому студенті потенціал до наукової роботи в галузі етнографії та етнології. Професор зазначав, що Р. Гарасимчук *“відзначався завжди уважністю, працьовитістю, сумлінним і докладним опрацюваннями довірених йому праць, одночасно сильним замилуванням предметом”*¹⁶. Тому, знаючи про скрутне матеріальне становище Р. Гарасимчука (яке могло перешкодити йому продовжити навчання, позаяк воно було платним), А. Фішер домігся призначення студенту стипендії. У 1928–1929 рр. Р. Гарасимчук змушений був перервати навчання у Львівському університеті на час служби у польському війську¹⁷.

Найімовірніше, саме А. Фішер підказав Р. Гарасимчуку головну тему його досліджень 1930-х років – гуцульські танці. Він зумів знайти кошти й для проведення студентом тривалих польових експедицій, необхідних для збору матеріалів про народну хореографію гуцулів. Уже на початку 1930-х років Р. Гарасимчук розпочав системні експедиційні дослідження, переважно на галицькій частині Гуцульщини (у межах сучасної Івано-Франківської обл.), адже решта її території перебувала тоді в складі Чехо-Словаччини (закарпатська частина) та Румунії (буковинська частина). Складність збору польового етнографічного матеріалу з народної хореографії полягала у пошуку респондентів, від яких можна було записати не лише інформацію власне про танці, а й про їхній пісенний та інструментально-музичний супровід¹⁸. Як наслідок цих досліджень,

¹⁴ *Uniwersytet Lwowski. Programy powszechnych wykładów uniwersyteckich (Styczeń i Luty 1914)* (Lwów: Uniwersytet Lwowski; Drukarnia K. S. Jakubowskiego, 1914), 7–8.

¹⁵ Маковецька, “Той, хто “працював з серцем”,” 1118.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп.1 о/с, спр. 4276, арк. 5–5 зв.

¹⁸ Степан Павлюк і Роман Кирчів, “Унікальне дослідження і його автор,” у *Роман Гарасимчук. Народні танці українців Карпат*, наук. ред. Роман Кирчів (Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008), кн. 1, 7–8.

у 1935 р. Р. Гарасимчук успішно захистив у Львівському університеті магістерську роботу на тему “Коломийкові танці на Гуцульщині” (“*Tańce kołomyjki na Huculszczyźnie*”), отримавши ступінь магістра етнографії та етнології. Після здобуття вищої освіти, з 1935 р. він працював асистентом Культурно-історичного музею Наукового товариства імені Шевченка у Львові, продовжуючи водночас співпрацю з Етнологічним інститутом Львівського університету в ділянці польових етнографічних досліджень. Справа в тому, що впродовж міжвоєнного періоду, зважаючи на відсутність належного фінансування та державної підтримки, НТШ не могло забезпечити системних експедицій та видання наукових праць¹⁹.

У 1939 р., як п'ятий випуск серії “Етнографічні праці” за редакцією А. Фішера, опублікували монографію Р. Гарасимчука “Гуцульські танці”²⁰. У вступі до неї учений висловив подяку за допомогу під час її написання та видання А. Фішеру та Філарету Колесі. Монографія “Гуцульські танці”, написана на основі джерел, зібраних у селах тодішніх Коломийського, Косівського та Надвірнянського повітів, відзначається не лише описом танців (Р. Гарасимчук систематизував їх на групи: коломийкові, козацькі, коломийково-козацькі), а й значною кількістю рисунків, фотографій та нотних записів. Історик Іван Крип'якевич писав про працю Р. Гарасимчука, як про “першу з цієї тематики у слов'янській хореографічній та музикознавчій літературі”²¹. Її унікальність відзначають і сучасні дослідники, в тому числі Роман Кирчів²² (саме цей учений є ініціатором і науковим редактором видання двотомної монографії Р. Гарасимчука “Народні танці українців Карпат”²³, над якою учений працював уже в радянський період). “Гуцульські танці” Р. Гарасимчук виніс на розгляд ради гуманітарного факультету Львівського університету як роботу на здобуття докторського ступеня з етнографії та етнології. Його успішна промоція відбулася 1 липня 1939 р., промотором був А. Фішер²⁴. Я. Чекановський (офіційний рецензент докторської роботи “Гуцульські танці”) в своєму відгуку відзначив: “Це безперечно одна з найкращих етнографічних праць, які мені доводилося читати, і мені здається, немає їй рівних в нашій етнологічній літературі”²⁵.

У 1940-х – першій половині 1950-х років Р. Гарасимчук працював у львівських музейних та наукових установах народознавчого спрямування, а з 1955 р. – в

¹⁹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп.1 о/с, спр. 4276, арк. 5–5 зв; Моздир, “Вчений-народознавець,” 1114; Павлюк і Кирчів, “Унікальне дослідження і його автор,” 7–8.

²⁰ Roman Włodzimierz Harasymczuk, *Tańce huculskie* (Lwów: Towarzystwo Ludoznawcze; Towarzystwo Przyjaciół Huculszczyzny, 1939) (Prace Etnograficzne, t. 5, red. Adam Fischer).

²¹ Моздир, “Вчений-народознавець,” 1115.

²² Роман Кирчів, “Унікальний дослідник,” *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1128.

²³ Роман Гарасимчук, *Народні танці українців Карпат*, наук. ред. Роман Кирчів (Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008), кн. 1; Роман Гарасимчук, *Народні танці українців Карпат*, наук. ред. Роман Кирчів (Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008), кн. 2.

²⁴ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп.1 о/с, спр. 4276, арк. 8.

²⁵ Павлюк і Кирчів, “Унікальне дослідження і його автор,” 8.

Українському державному музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР на посадах молодшого та старшого наукового співробітника, впродовж 1960–1970 рр. завідував відділом народного мистецтва та художньої промисловості. У 1956 р. захистив кандидатську дисертацію “Розвиток народного хореографічного мистецтва Радянського Прикарпаття”. Відзначимо, що у 1950-х роках учений (як старший викладач з погодинною оплатою праці) читав лекції з етнографії у Львівському університеті – на кафедрах фізичної географії (1950–1952), стародавнього світу та середніх віків (1952–1953) та економічної географії (1954–1956). Помер Р. Гарасимчук 3 травня 1976 р. у Львові²⁶.

Упродовж 1932–1937 рр. на гуманітарному факультеті Львівського університету навчалася Катерина Матейко. Ця видатна в майбутньому дослідниця українського традиційного одягу народилася 6 грудня 1910 р. в с. Поздячі біля Перемишля (нині с. Лешно Перемиського повіту Підкарпатського воєводства Польщі) у сім’ї голови місцевого відділення товариства “Січ” Івана Матейка та Анастасії з дому Піх. У 1921 р. К. Матейко закінчила початкову школу в рідному селі й продовжила навчання у приватній жіночій гімназії (“Інституті для дівчат”) у Перемишлі (атестат зрілості отримала в 1929 р.). Під час навчання в гімназії вона вступила до “Пласту”, й була членом цієї української патріотичної організації впродовж 1930-х років²⁷.

Головними дисциплінами, які К. Матейко студіювала під час навчання в університеті, були етнографія, етнологія та археологія (викладачі – А. Фішер, Я. Фальковський, Маркіян Смішко), а також педагогіка та психологія (викладачі – К. Твардовський, Казімеж Айдукевич і Мечислав Кройц). К. Матейко відвідувала й лекції та практичні заняття з української філології, які проводили Ян Янув і Йосиф Шемлей*, з низки інших предметів. Вона була також учасницею українських студентських товариств: Гуртка українців (згадувала, що на його засіданнях виступав студент Богдан Ігор Антонич, який декламував свої вірші зі збірки “Привітання життя”), Гуртка прихильників книжки, “Обнови” та “Марійської дружини студенток”. Свій подальший фах – етнологію, К. Матейко обрала під впливом А. Фішера та Я. Фальковського. Під час навчання в університеті вона, за дорученням А. Фішера (як й у випадку з Р. Гарасимчуком, професор домігся призначення К. Матейко стипендії), збирала матеріали до “Словника слов’янських вірувань і звичаїв” (“Słownik wierzeń i zwyczajów

²⁶ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп.1 о/с, спр. 4276, арк. 1–18; Ігор Гілевич та Роман Тарнавський, “Гарасимчук Роман Володимир Петрович,” в *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка*, голова Видавничої ради Іван Вакарчук (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011), т. 1, 327–328.

²⁷ Катерина Матейко, “Автобіографія,” *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1112–1113.

* Йосиф Шемлей також цікавився етнографією. Ще в першій половині 1930-х років він написав і опублікував у “Ludzie” статтю “Внесок до дослідження народного великопісного печива”, написану на основі матеріалів, зібраних у південній частині Поділля (Józef Szemlej, “Przyczynek do wielkopostnego pieczywa ludowego,” *Lud* 33 (1934–1935): 27–31).

słowiańskich”), у зв’язку з чим “мала доступ до всіх бібліотек, до джерел, які призначені були для професорів”²⁸. К. Матейко брала участь також у багатьох польових етнографічних експедиціях на західноукраїнські землі, організованих Етнологічним інститутом²⁹.

Вже у середині 1930-х років предметом зацікавлення молодого дослідниці були український народний одяг, промисли та ремесла, житло, звичаї та обряди. Проте тоді К. Матейко найбільше захопило дослідження народних іграшок. Сучасний експерт з цієї проблематики Людмила Герус пише:

Зацікавлення народною іграшкою у Катерини Іванівни зародилося ще в студентські роки й згодом оформилось у магістерську роботу “Zabawki ludowe w Polsce”. В Архіві Інституту народознавства НАН України [...] зберігаються фрагменти рукопису цієї роботи, що містять зібрані з різних джерел детальні описи та дбайливо виведені пером на кальці графічні чоно-білі малюнки іграшок з природних матеріалів, тих, якими бавилися діти у сільському середовищі наприкінці XIX – в першій третині XX ст. Більше сотні зразків таких малюнків свідчать не лише про кропітку працю, а й щире захоплення тоді ще молодого дослідниці предметом вивчення³⁰.

Під час створення ілюстративного матеріалу до своєї магістерської роботи “Народні іграшки в Польщі” К. Матейко, вочевидь, стали в пригоді навички, набуті під час навчання в приватній жіночій гімназії Перемишля. Вона згадувала: “Серед спогадів молодих років найяскравіше в моїй пам’яті залишився образ двох сестер – Олени і Ольги Кульчицьких. Я мала щастя бути їхньою ученицею. Олена вчила мене рисунків”³¹.

У 1937 р. К. Матейко закінчила Львівський університет, здобувши ступені магістра етнографії та етнології на підставі вже згаданої роботи “Дитячі іграшки в Польщі” (“Zabawki ludowe w Polsce”) та педагогіки і психології на підставі роботи “Взаємодія виховних завдань вдома і у школі” (“Wzajemny stosunek zadań wychowawczych ciążących na domu i na szkole”). Упродовж 1937–1939 рр. офіційно не працювала, займаючись науковою та громадсько-культурною роботою. Зауважимо, що в одному з випусків “Народознавчих зошитів” (2000. № 6) опубліковано світлину під назвою “Наукова етнографічна експедиція Львівського університету на Волинь. К. Матейко – в центрі, справа Ян Фальковський, зліва Марія Тисович. 1938 р.”³². Ця фотографія цікава тим, що

²⁸ Матейко, “Автобіографія,” 1112.

²⁹ Матейко, “Автобіографія,” 1112–1113; Олена Никорак, “Наукова спадщина Катерини Матейко в українському народознавстві (до 100-ліття від дня народження),” *Народознавчі зошити* 4 (2011): 577–578.

³⁰ Людмила Герус, “Народна іграшка у дослідженнях Катерини Матейко,” *Народознавчі зошити* 4 (2011): 615.

³¹ Катерина Матейко, “Про сподвижників українського мистецтва,” *Народознавчі зошити* 4 (2011): 624.

³² Ганна Горинь та Олена Никорак, “Катерина Матейко: штрихи до творчого портрета,” *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1110.

засвідчує співпрацю К. Матейко з Етнологічним інститутом Львівського університету навіть після завершення навчання. У 1939 р. Асоціація музеїв Польщі повідомила К. Матейко про її призначення на посаду етнографа Кременецького краєзнавчого музею, проте через початок Другої світової війни вона так і не обійняла цієї посади³³.

Наголосимо, що навіть після здобуття магістерського ступеня К. Матейко не припинила дослідження народної іграшки. У 1939 р. вона опублікувала у журналі “Життя і знання” дві статті, присвячені цій темі (“Лялька у світлі століть” та “Лялька – символ”), а згодом, уже працюючи у Державному етнографічному музеї АН УРСР, підготувала до друку альбом “Народні іграшки західних областей УРСР”. Його публікація мала відбутися у 1945 р., проте це видання так і не побачило світ³⁴. К. Матейко писала: “*Народні іграшки є дуже важливою проблемою в етнографії. Своєю мистецькою культурою й традицією сягають ще доісторичних часів, у своїх кращих зразках відбивають в усій повноті не лише глибоко закорінені мистецькі почування й естетичну культуру творців, але дитячий побут, поважну частину душі народу враз із його притаманностями і вказують на цінні сліди його минулих культурних надбань*”³⁵. Можливо, що ще під час написання магістерської роботи “Народні іграшки в Польщі” К. Матейко зацікавилася й українською народною керамікою (адже саме гончарі часто виготовляли глиняні іграшки)³⁶, яка у повоєнні роки стала об’єктом скурпульозного дослідження вченої.

До 1951 р. К. Матейко працювала науковим співробітником Державного етнографічного музею АН УРСР, а впродовж 1951–1980 рр. (до виходу на пенсію) – молодшим, згодом старшим науковим співробітником Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР. У 1955 р. дослідниця захистила кандидатську дисертацію “Українська народна кераміка ХІХ–ХХ ст. (Історико-етнографічне дослідження)”³⁷, отримавши науковий ступінь кандидата історичних наук. У 1958 р. К. Матейко присвоїли вчене звання старшого наукового співробітника. У 1992 р. дослідницю обрали дійсним членом НТШ в Україні. К. Матейко – один з головних експертів з традиційного одягу

³³ Матейко, “Автобіографія,” 1112–1113.

³⁴ Герус, “Народна іграшка у дослідженнях Катерини Матейко,” 615–616.

³⁵ Катерина Матейко, “Народні іграшки західних областей УРСР (на основі Етнографічного музею АН УРСР у Львові),” *Народознавчі зошити* 4 (2011): 618.

³⁶ Стефанія Гвоздевич, “Катерина Матейко – дослідниця української народної кераміки,” *Народознавчі зошити* 4 (2011): 591.

³⁷ Катерина Матейко, *Украинская народная керамика ХІХ–ХХ вв.: историко-этнографическое исследование* (Автореф. дис. канд. ист. наук, Институт искусствоведения, этнографии и фольклора АН УССР, 1955); Катерина Матейко, *Народна кераміка західних областей Української РСР ХІХ–ХХ ст.: історико-етнографічне дослідження* (Київ: Видавництво АН УРСР, 1959); Катерина Матейко, *Художня кераміка західних областей Української РСР: альбом* (Київ: Видавництво АН УРСР, 1962).

українців, автор монографії “Український народний одяг” (1977) та довідника “Український народний одяг: Етнографічний словник” (1996), співавтор колективних монографій “Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва” (1969), “Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження” (1983), “Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження” (1987) та ін. Померла Катерина Іванівна 22 грудня 1995 р. у Львові, похована на Янівському цвинтарі у Львові³⁸.

***

Біографії Р. Гарасимчука, К. Матейко та С. Макарчука засвідчують, що в історії розвитку етнології у Львівському університеті, попри значні перерви в існуванні відповідних кафедр, існує безпосередня тяглість завдяки людям – учителям та учням. Варто також наголосити, що особливу роль в існуванні цієї тягlosti у другій половині ХХ ст. відіграв Український державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР (у 1982–1992 рр. – Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М. Т. Рильського АН УРСР / АН України, з 1992 р. – Інститут народознавства АН / НАН України). Саме у ньому відбулося становлення як етнологів викладачів сучасної кафедри етнології Львівського університету – спершу Степана Арсентійовича Макарчука, а згодом – Михайла Степановича Глушка, Романа Броніславовича Сілецького та Володимира Васильовича Галайчука.

STEPAN MAKARCHUK AND CONTINUITY OF TRADITION OF ETHNOLOGY STUDIES IN LVIV UNIVERSITY

Roman TARNAVSKYI

The Ivan Franko National University of Lviv,
the Chair of Ethnology,
1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine

Continuity of traditions of ethnology studies in Lviv University on examples of personages of three outstanding Ukrainian ethnologists Roman Herasymchuk (1900–1976), Kateryna Mateiko (1910–1995) and Stepan Makarchuk (1930–2014) is solved at purposed article.

Ukrainian ethnology science of the second half 20th – the early 21th century could not be imagined without S. Makarchuk. Professor's particular merit is in that he managed to reborn ethnology studies in Lviv University. In 1988 S. Makarchuk, as historical department's dean, initiated implementation in the learning process of the University a study course of ethnology of Ukraine, what promoted to change in 1989 the chair of USSR's history into the chair of history and ethnology of Ukraine (lead by S. Makarchuk). This event is axial in Lviv University's folk studies development. Because, since 1947

---

³⁸ Матейко, “Автобіографія,” 1112–1113; Михайло Глушко та Роман Тарнавський, “Матейко Катерина Іванівна,” в *Енциклопедія. Львівський національний університет імені Івана Франка*, голова Видавничої ради Іван Вакарчук (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014), т. 2, 108; Михайло Глушко, “Матейко Катерина,” в *Енциклопедія Львова*, ред. Андрій Козицький (Львів: Літопис, 2012), т. 4, 551–552.

(from the moment of the chair of folklore and ethnology liquidation) lecture courses dedicated to Ukrainian ethnology has not been lecturing (only the course of General Ethnology was teaching). In 1995 the chair of history and ethnography of Ukraine was divided to three chairs: the chair of ancient history of Ukraine and specialized historical subjects (now – the chair of ancient history of Ukraine and archival studies), the chair of modern history of Ukraine and the chair of ethnology. The last one was lead by S. Makarchuk, who made a lot of efforts to change it on the powerful center of ethnology studies. In 2001 he transferred the management of the chair of ethnology to Roman Silitskyi and stayed in the faculty as a professor.

S. Makarchuk, as an ethnologist, was formed during the first half of 1960-s in the Ukrainian museum of ethnography and historic artifacts AS of USSR, in particular influence of such Museum workers as Kateryna Mateiko and Roman Herasymchuk. These scientists are well-known in Ukrainian ethnology because became unsurpassed specialists of a great number of Ukrainian folk culture branches: R. Herasymchuk – the folk choreography of Carpathian Ukrainians and mountain valley pastry of Hutsuls; K. Mateiko – Ukrainian traditional clothes, folk ceramics and toys.

Unlike many of ethnographers of the Ukrainian museum of ethnography and historic artifacts AS of USSR R. Herasymchuk and K. Mateiko had a professional training, gained at the chair of ethnology and the Institute of ethnology of Lviv University at the Middle War period both, but while its different stages: R. Herasymchuk – in second half of 1920-s, K. Mateiko – along 1930-s. So, their studying term at the University covered practically the whole existence period of ethnology subsections of Lviv University, lead by professor Adam Fisher (1924–1939), who was the disciple of Stanislav Tsishevskyi – the first head of the chair of ethnology of Lviv University (1910–1912).

So, the author of the article emphasized that the modern (founded in 1995 by S. Makarchuk) chair of ethnology of The Ivan Franko National University of Lviv, has a direct connection with previous chairs of ethnology of Lviv University, according to scheme “teacher – disciple”.

Key words: the chair of ethnology, Lviv University, Stepan Makarchuk, Roman Herasymchuk, Kateryna Mateiko, Adam Fisher, Stanislav Tsishevskyi.

REFERENCES

- Chybiński, Adolf. “O źródłach i rozpowszechnieniu dwudziestu melodj ludowych na skalnem Podhalu.” *Kwartalnik Muzyczny* 17–18 (1933): 48–65. (in Polish).
- Chybiński, Adolf. “Etnografja muzyczna na III międzynarodowym kongresie muzycznym w Wiedniu (25–29 maja 1909).” *Lud. Kwartalnik etnograficzny, wydawany przez Towarzystwo Ludoznawcze we Lwowie* 16 (1910): 160–178. (in Polish).
- Chybiński, Adolf. “Organizację prace nad melodjami ludowymi.” *Lud* 21 (1922): 29–39. (in Polish).
- Czekanowski, Jan. *Wstęp do historii Słowian. Perspektywy antropologiczne, etnograficzne, prehistoryczne i językoznawcze*. Lwów: Nakł. K. S. Jakubowskiego, 1927. (Lwowska Biblioteka Sławistyczna, t. 3). (in Polish).
- Czekanowski, Jan. *Zarys antropologii Polski*. Lwów: Nakł. K. S. Jakubowskiego, 1930. (Lwowska Biblioteka Sławistyczna, t. 11). (in Polish).
- Falkowski, Jan. “Działalność Zakładu Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1924–1934).” *Lud* 32 (1933): 183–192. (in Polish).
- Ganszyniec, Ryszard. “Dr. Adam Fischer. Święto umarłych. Lwów 1923.” *Lud* 22 (1923): 150–153. (in Polish).
- Harasymchuk Roman (osobova sprava). 1950–1956. Arkhiv Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka. Fond R-119, op.1 o/s, spr. 4276. (in Ukrainian).

- Harasymchuk, Roman. *Narodni tantsi ukrainsiv Karpat*. Nauk. red. Roman Kyrchiv. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 2008, kn. 1. (in Ukrainian).
- Harasymchuk, Roman. *Narodni tantsi ukrainsiv Karpat*. Nauk. red. Roman Kyrchiv. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 2008, kn. 2. (in Ukrainian).
- Harasymczuk, Roman Włodzimierz. *Tańce huculskie*. Lwów: Towarzystwo Ludoznawcze; Towarzystwo Przyjaciół Huculszczyzny, 1939. (Prace Etnograficzne, t. 5. Red. Adam Fischer). (in Polish).
- Herus, Liudmyla. “Narodna ihrashka u doslidzhenniakh Kateryny Mateiko.” *Narodoznavchi zoshyty* 4 (2011): 615–617. (in Ukrainian).
- Hilevych, Ihor ta Roman Tarnavskiy. “Harasymchuk Roman Volodymyr Petrovych.” V *Encyclopedia. Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka*. Holova Vydavnychoi rady Ivan Vakarchuk. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2011, t. 1. 327–328. (in Ukrainian).
- Hlushko, Mykhailo ta Roman Tarnavskiy. “Mateiko Kateryna Ivanivna.” V *Encyclopedia. Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka*. Holova Vydavnychoi rady Ivan Vakarchuk. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2014, t. 2. 108. (in Ukrainian).
- Hlushko, Mykhailo. “Mateiko Kateryna.” V *Entsyklopediia Lvova*. Red. Andrii Kozytskyi. Lviv: Litopys, 2012, t. 4. 551–552. (in Ukrainian).
- Horyn, Hanna ta Olena Nykorak. “Kateryna Mateiko: shtrykhy do tvorchoho portreta.” *Narodoznavchi zoshyty* 6 (2000): 1102–1111. (in Ukrainian).
- Hvozdevych, Stefaniia. “Kateryna Mateiko – doslidnytsia ukrainskoi narodnoi keramiky.” *Narodoznavchi zoshyty* 4 (2011): 591–597. (in Ukrainian).
- Kyrchiv, Roman. “Unikalnyi doslidnyk.” *Narodoznavchi zoshyty* 6 (2000): 1128–1129. (in Ukrainian).
- Makarchuk, Stepan. *Pobachene, pochute, perezhyte: memuarni miniatiury*. Red. Roman Tarnavskiy. Kyiv: Atika, 2015. (in Ukrainian).
- Makovetska, Khrystyna. “Toi, khto “pratsiuvav z sertsem”.” *Narodoznavchi zoshyty* 6 (2000): 1117–1127. (in Ukrainian).
- Mateiko, Kateryna. “Avtobiohrafiiia.” *Narodoznavchi zoshyty* 6 (2000): 1112–1113. (in Ukrainian).
- Mateiko, Kateryna. “Narodni ihrashky zakhidnykh oblastei URSS (na osnovi Etnohrafichnoho muzeiu AN URSS u Lvovi).” *Narodoznavchi zoshyty* 4 (2011): 618–623. (in Ukrainian).
- Mateiko, Kateryna. “Pro spodyvzhnykiv ukrainskoho mystetstva.” *Narodoznavchi zoshyty* 4 (2011): 624–628. (in Ukrainian).
- Mateiko, Kateryna. *Khudozhnia keramika zakhidnykh oblastei Ukrainskoi RSR: albom*. Kyiv: Vydavnytstvo AN URSS, 1962. (in Ukrainian).
- Mateiko, Kateryna. *Narodna keramika zakhidnykh oblastei Ukrainskoi RSR XIX–XX st: istoriko-etnografichne doslidzhennia*. Kyiv: Vydavnytstvo AN URSS, 1959. (in Ukrainian).
- Mateyko, Ekaterina. *Ukrainskaya narodnaya keramika XIX–XX vv.: istoriko-etnograficheskoye issledovaniye*. Avtoref. dis. kand. ist. nauk, Institut iskusstvovedeniya, etnografii i folkloru AN USSR, 1955. (in Russian).
- Mozdyr, Mykola. “Vchenyi-narodoznavets.” *Narodoznavchi zoshyty* 6 (2000): 1114–1116. (in Ukrainian).

- Nykorak, Olena. "Naukova spadshchyna Kateryny Mateiko v ukrainskomu narodoznavstvi (do 100-littia vid dnia narodzhennia)." *Narodoznavchi zoshyty* 4 (2011): 576–585. (in Ukrainian).
- Pavliuk, Stepan i Roman Kyrchiv. "Unikalne doslidzhennia i yoho avtor." U *Roman Harasymchuk. Narodni tantsi ukraintsiv Karpat*. Nauk. red. Roman Kyrchiv. Lviv : Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 2008, kn. 1. 5–28. (in Ukrainian).
- Sulimirski, Tadeusz. "Osadnictwo i ruchy etniczne a klimat." *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* 3 (1934): 1–56.
- Sulimirski, Tadeusz. "Rybołówstwo na Górnym Sanie." *Lud* 31 (1932): 35–44. (in Polish).
- Szczepańska, Marja. "Z folkloru muzycznego w XVII w." *Kwartalnik Muzyczny* 17–18 (1933): 27–34. (in Polish).
- Szemlej, Józef. "Przyczynek do wielkopostnego pieczywa ludowego." *Lud* 33 (1934–1935): 27–31. (in Polish).
- Tarnavskiy, Roman. "Stanislav Tsishevskiy: zhyttiepys, naukovi pratsi ta pedahohichna diialnist." *Narodoznavchi zoshyty* 2 (2013): 279–288. (in Ukrainian).
- Tarnawski, Roman. "Adam Fischer jako student i wykładowca Uniwersytetu Lwowskiego." W *Adam Fischer*. Red. Piotr Grochowski i Adrian Miancki. Toruń; Wrocław: PTL, 2015. 7–21 (in Polish).
- Uniwersytet Lwowski. Programy powszechnych wykładów uniwersyteckich (Styczeń i Luty 1914)*. Lwów: Uniwersytet Lwowski; Drukarnia K. S. Jakubowskiego, 1914. (in Polish).

Стаття надійшла до редколегії 11.05.2015

Прийнята до друку 21.12.2015